

رابطه اضطراب جدایی براساس مهارت‌های ارتباطی و سرمایه روانشناختی والدین و جو عاطفی خانواده در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی

الهه جوزائی^۱، آتنا قراقیه^۲، پرستو نعیمی جو^۳، احمد یوسفی^۴

۱. کارشناسی ارشد، روانشناسی بالینی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۲. کارشناسی ارشد، روانشناسی بالینی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۳. استادیار، گروه روانشناسی بالینی و سلامت، دانشکده پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۴. استادیار، گروه روانشناسی بالینی و سلامت، دانشکده پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

چکیده

یکی از شایع‌ترین اختلالات دوران کودکی، اختلال اضطراب جدایی است که با فرایند تحول هیجانی اجتماعی طبیعی کودکان تداخل پیدا کند و با عوامل محیطی، فرهنگی و خانوادگی در ارتباط است لذا این پژوهش با هدف پیش‌بینی اضطراب جدایی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی براساس مهارت‌های ارتباطی و سرمایه روانشناختی والدین و جو عاطفی خانواده انجام شد.

روش پژوهش حاضر همبستگی است. جامعه آماری پژوهش را والدین و دانش‌آموزان مقطع ابتدایی ناحیه ۱ کرج در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۰۳ تشکیل دادند. حجم نمونه بر اساس نظر کلاین ۲۶۷ نفر به روش تصادفی انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه نسخه والدین اضطراب جدایی هان و همکاران (۲۰۰۳)، پرسشنامه جو عاطفی خانواده هیل‌برن (۱۹۶۴)، پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی کوین‌دام (۲۰۰۴) و پرسشنامه سرمایه روانشناختی لوتانز (۲۰۰۷) بود. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از نرم افزار SPSS ۲۲ و AMOS ۲۳ استفاده شد.

نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که بین مهارت‌های ارتباطی والدین و اضطراب جدایی در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد ($p < 0.01$). همچنین بین سرمایه روانشناختی والدین و اضطراب جدایی نیز رابطه مستقیم وجود دارد ($p < 0.01$). بین جو عاطفی خانواده و اضطراب جدایی نیز رابطه وجود دارد ($p < 0.01$). نتایج نشان داد اختلال اضطراب جدایی با همه متغیرهای مورد بررسی ارتباط دارد و در واقع می‌توان گفت شدت آن در بین دانش‌آموزان با متغیرهای سلامت روان خانواده‌ها مرتبط است.

واژگان کلیدی: اضطراب جدایی، مهارت‌های ارتباطی، سرمایه روانشناختی، جو عاطفی، دانش‌آموزان

مقدمه

در آسیب شناسی روانی کودکان، اختلالات اضطرابی^۱ به دلیل شیوع زیاد و پیامدهای عملکردی که ایجاد می کنند، از اهمیت بالایی برخوردار است. یکی از انواع اختلالات اضطرابی شایع در کودکان اضطراب جدایی است که ویژگی ها و علائم آن در کودکان عموماً به صورت ترس و نگرانی مفرط هنگام جدا شدن از خانه یا افراد دلبسته (معمولاً والدین)، نگرانی نسبت به آسیب دیدن خود و یا افراد دلبسته، بروز رفتارهای اجتنابی در موقعیت های جدایی از افراد دلبسته یا منزل و گاهی بروز برخی مشکلات و شکایت های بدنی مانند سرگیجه، سردرد، مشکلات گوارشی، تهوع و استفراغ خود را نشان می دهد. شدت این اضطراب با سطح رشدی و سن تقویمی کودک نامتناسب است؛ به گونه ای که میزان اجتناب و بیقراری و اضطراب کودک در موقعیت های جدایی با سطح سنی وی هماهنگ نیست و واکنش های ناسازگار به شکل افراطی و مشکل ساز در این موقعیت ها بروز پیدا می کنند (استراون، لو، پاریس و همکاران^۲، ۲۰۲۱).

سیر رشدی اختلال اضطراب جدایی ممکن است به گونه ای باشد که با فرایند تحول هیجانی اجتماعی^۳ طبیعی کودکان تداخل پیدا کند؛ هرچند گاهی شباهت هایی نیز بین این دو جریان دیده می شود. کودکان به طور طبیعی از حدود ۶ ماهگی تا سال های پیش از ورود به مدرسه نسبت به دیدن افراد غریبه، تنها ماندن و رو به رو شدن با موقعیت های جدید به خصوص در نبود مراقبان اصلی شان، میزانی از ترس، نگرانی و استرس را نشان می دهند. آنها در این شرایط عموماً نزدیکی جویی بیشتری را با مراقبان خود می خواهند و حتی نبود حدی از اضطراب جدایی در این سنین به نوعی نشانگر دلبستگی ناایمن، و یا مشکلات دیگر در کودکان است (کلین، کوپلویسز و کانر^۴، ۱۹۹۲).

با توجه به این که سال اول زندگی در شکل گیری احساس امنیت و ایجاد حس اعتماد در کودک از اهمیت حیاتی برخوردار است. طی این دوره ترکیبی از ویژگی های خلقی کودک به همراه محیط رشدی- تربیتی و مخصوصاً رفتارهای تربیتی مراقبان می تواند پایه های احساس امنیت و یا احساس ناامنی را شکل دهد که می تواند در مراحل بعدی رشد زمینه شکل گیری اختلال اضطراب جدایی را فراهم کند (بھتیا و گوپال^۵، ۲۰۱۸). این اختلال اغلب در سنین پیش از دبستان شروع می شود و سیر بروز آن در طول زندگی بسته به شرایط فرد با شدت و ضعف همراه است. همچنین نموده های اختلال اضطراب جدایی در سنین مختلف فرق دارد؛ مثل کودکان کوچکتر از رفتن به مدرسه خودداری می کنند و به تدریج در بزرگسالی این نموده ها تغییر می یابد؛ مثلاً نگرانی زیاد درباره سلامت همسر و فرزندانشان تبدیل می شود. این اختلال ممکن است با پیامدهای منفی گوناگونی از قبیل کاهش چشمگیر کارکردهای فرد در زمینه هایی مثل رفتن به مدرسه، ایجاد ارتباط، زندگی مستقل، ترک خانه پدری، رفتن به مسافرت، تنها خوابیدن، افت تحصیلی، طرد اجتماعی و یا افزایش خطر خودکشی همراه باشد. یکی از شایع ترین رفتارهای اضطرابی در کودکان با اختلال اضطراب جدایی در سنین مدرسه، خودداری از رفتن به مدرسه است (ریرادون و کریول^۶، ۲۰۱۹).

^۱ anxiety disorders^۲ Strawn, Lu, Peris, Levine, Walkup^۳ social emotional transformation^۴ Klein, Koplewicz, Kaner^۵ Bhatia, Goyal^۶ Reardon, Creswell

پژوهش‌هایی که سبب شناسی اختلال اضطراب جدایی را بررسی کرده‌اند به عوامل ژنتیک، عوامل محیطی و عوامل فرهنگی و خانوادگی در شکل‌گیری این اختلال تاکید دارند. نقش عوامل وراثتی و ژنتیکی در بروز اضطراب جدایی در یک نمونه از دوقلوهای ۶ ساله تا میزان ۷۳ درصد گزارش شده است و مشخص شده که نقش عوامل وراثتی در دختران برجسته تر است (شر و همکاران^۷، ۲۰۰۶). اختلال اضطراب جدایی بیشتر در اثر استرس‌های محیطی شدید و در خانواده شکل می‌گیرد. استرس‌هایی همچون فقدان یا مرگ اعضای خانواده، حیوان خانگی، بیماری فرد یا خویشاوندان مورد دلبستگی فرد، تغییر مدرسه یا منزل، اتفاقات ناگوار زندگی و یا طلاق والدین (پینکاس، چرون، سانتوچی و ایبرنگ^۸، ۲۰۰۶). مطرح‌ترین نظریه یادگیری در زمینه ترس‌ها و هراس‌ها نظریه راچمن^۹ است. راچمن برای فراگیری ترس هراس‌ها سه گذرگاه اصلی در نظر می‌گیرد، شرطی شدن، مواجهه نیابتی^{۱۰} و انتقال از طریق اطلاعات^{۱۱} و آموزش^{۱۲}. بنابراین، مطابق با این نظریه یادگیری در بروز ترس‌ها و اضطراب‌ها نقش مهمی دارد (ایسن و اسپووفر^{۱۳}، ۲۰۰۷).

یکی از مهم‌ترین آموزش‌ها در خانواده مهارت‌های ارتباطی والدین است. مهارت‌های ارتباطی آن دسته از مهارت‌هایی هستند که به واسطه آنها افراد می‌توانند درگیر تعامل‌های بین فردی و فرآیند ارتباط شوند. یعنی فرآیندی که افراد در آن، اطلاعات افکار و احساسات خود را از طریق مبادله کلامی و کلامی با یکدیگر در میان می‌گذارند. در جوامع امروزی با پیچیده تر شدن فرآیند زندگی، اهمیت ارتباطات بیشتر می‌شود. درچنین جوامعی مهارت‌های ارتباطی یکی از مهمترین عوامل توسعه و تعالی موفقیت انسان به شمار می‌رود (اهرنریچ^{۱۴} و همکاران، ۲۰۰۸). ضعف مهارت‌های ارتباطی^{۱۵} در تعاملات پیچیده جوامع فوق صنعتی امروز که به سرعت و به طور مستمر در حال تحول و دگرگونی است می‌تواند مشکلات عدیده ای را برای اقشار مختلف جامعه و به خصوص برای والدین دارای کودکان مضطرب در ابعاد روانی و اجتماعی ایجاد کند (کارماسی، گسی و مسیمتی^{۱۶}، ۲۰۱۵).

در گذشته رویکرد بسیاری از روانشناسان و پژوهشگران تعلیم و تربیت بر بررسی آسیب‌شناسی رفتارهای دانش‌آموزان به منظور ارائه راهکارهای مناسب برای کاهش نقاط ضعف آنان متمرکز بود و به توانمندی‌ها و جنبه‌های مثبت رفتار خانواده توجهی نمی‌شد، ولی با ظهور نهضت روانشناسی مثبت‌گرا در دهه ۱۹۹۰، این رویکرد به سوی مثبت‌گرایی و تاکید بر جنبه‌های مثبت رفتاری تغییر جهت داد و رویکردهای رفتارزمانی مثبت‌گرا و سرمایه روانشناختی مطرح گردید (سامالروت^{۱۷}، ۲۰۲۳). سرمایه روانشناختی یکی از شاخص‌های روانشناسی مثبت است که با ویژگی‌هایی از قبیل باور فرد به توانایی‌هایش برای دستیابی به موفقیت، داشتن پشتکار در به دنبال کردن اهداف، ایجاد اسنادهای مثبت درباره خود و

^۷ Shear

^۸ Pincus, Cheron, Santucci, Eyberg

^۹ Rachman

^{۱۰} conditioning

^{۱۱} vicarious exposure transmission through information

^{۱۲} education

^{۱۳} Eisen, Schaefer

^{۱۴} Ehrenreich

^{۱۵} communication skill

^{۱۶} Carmassi, Gesi, Massimetti

^{۱۷} Sumalrot

تحمل کردن مشکلات تعریف می شود (لوتوس و بورد^{۱۸}، ۲۰۲۲)، همچنین، برخوردار بودن از سرمایه روانشناختی افراد را قادر می سازد تا در برابر موقعیت های استرس زا بهتر مقابله کرده، کمتر دچار تنش شده، در برابر مشکلات از توان بالایی برخوردار شوند، به دیدگاه روشنی در مورد خود برسند و کمتر تحت تاثیر وقایع روزانه قرار بگیرند لذا دارای سلامت روانشناختی بالاتری هستند (پرستون، ریو و یانگ^{۱۹}، ۲۰۲۳). سیلگمن و همکاران^{۲۰} (۲۰۰۰) معتقد است که سرمایه روانشناختی جنبه های مثبت زندگی آدمی را در بر می گیرد. وی معتقد است که سرمایه انسانی و اجتماعی به آسانی قابل مشاهده و آشکار است و می توان آن را به سادگی اندازه گیری کرد. در حالی که سرمایه روانشناختی بیشتر بالقوه بودن و اندازه گیری و توسعه آن دشوار است.

به عبارتی دیگر، سرمایه روانشناختی، سازه ای ترکیبی و به هم پیوسته است که شامل چهار مؤلفه ادراکی - شناختی یعنی امید، خوش بینی، خودکارآمدی و تاب آوری را در بر می گیرد. این مؤلفه ها در یک فرایند تعاملی و ارزشیابانه، به زندگی فرد معنا بخشیده و تلاش فرد برای تغییر موقعیت های فشارزا را تداوم داده و او را برای ورود به صحنه عمل آماده می نماید (کارتور و یوسف مورگان^{۲۱}، ۲۰۲۲) و مقاومت و سرسختی وی در تحقق اهداف را تضمین می کند.

جو عاطفی خانواده نیز یکی از عوامل مهمی است که می تواند یکی از عوامل مؤثر در افزایش یا کاهش اضطراب جدایی باشد. باید توجه داشت که خانواده در عین حال که کوچکترین واحد اجتماع است، این واحد اجتماعی مبدأ بروز عواطف انسانی و کانون صمیمانه ترین روابط و تعاملات بین فردی است (بنانی، برجعلی، امینی، خدابخنده، ۱۳۹۶)، اهمیت جو عاطفی خانواده به اندازه های است که سلامت و بالندگی هر جامعه وابسته به سلامت و رشد خانواده در آن است (۱۹). خانواده می تواند بین افراد پیوندهای ناگسستنی ایجاد کند. دلبستگی به پدر و مادر و خواهر و برادرها غالباً به صورت همیشگی است و این روابط به عنوان الگو برای روابط در دنیای بزرگتری عمل می کنند (شهریاری، قنبری پناه و تجلی، ۲۰۲۰)، یکی از مسائل اجتماعی مهم جوامع امروزی، کاهش حس وجود عناصر جو عاطفی خانواده به شکل مناسب است (شی^{۲۲} و همکاران، ۲۰۲۳).

منظور از جو عاطفی خانواده، روابط و تبادلات روانی و عاطفی است که بین اعضای آن وجود دارد. جو عاطفی خانواده اساساً یک ارزش والای اجتماعی و یک تکلیف اخلاقی- اجتماعی والدین است که تضعیف آن می تواند منجر به اختلال رابطه ای در اعضای خانواده و روابط بین فردی گردد. توجه کردن به نیازهای زیستی و روانی فرزندان در فضای خانواده باعث کاهش مشکلات رفتاری و بحران های رشدی و روانی در آنان می شود (معین، حجازی و همکاران، ۱۳۹۸)، به طور کلی روانشناسان معتقدند که خانواده مطلوب خانوادگی است که امنیت عاطفی، احساس ارزشمندی، باور تعلق و مورد عشق و علاقه بودن را تأمین کند. در این نوع از خانواده ها افراد فرصت بیشتری برای رسیدن به استقلال و مسئولیت پذیری خواهند داشت و فرزندان نیز سازگاری بیشتری دارند (زندئ پیام، داودی و مهربانی زاده هنرمند، ۱۳۹۸).

^{۱۸} Luthans, Broad

^{۱۹} Preston, Rew, Young

^{۲۰} Seligman, Csikszentmihalyi

^{۲۱} Carter, Youssef-Morgan

^{۲۲} Shi

نتایج مطالعات چان و دیکسون^{۲۳} (۲۰۱۱) حاکی از آن است که جو عاطفی خانواده با مشکلات رفتاری کمتر، اضطراب پایین، افزایش اعتماد به نفس و فعالیت های کودکان و نوجوانان همراه است. به علاوه مدل های حمایتی والدین همچون علاقه مندی و توجه به تعلیم و تربیت با عملکرد تحصیلی فرزندان رابطه مستقیم و معناداری دارد. همچنین یان و همکاران^{۲۴} (۲۵) در پژوهش خود نشان دادند که روابط خانوادگی منسجم، تأثیر زیادی بر سلامت روانی کودکان و نوجوانان از جمله کاهش اضطراب و افسردگی دارد.

در این میان، مهارت های ارتباطی و سرمایه روانشناختی والدین، به عنوان عوامل کلیدی در شکل گیری جو عاطفی خانواده می تواند نقشی تعیین کننده در تجربه ی اضطراب جدایی کودکان ایفا کند. تعامل موثر والدین با یکدیگر و با فرزندان به همراه تاب آوری و خوش بینی آنها بستری عاطفی فراهم می آورد که موجب کاهش اضطراب در کودکان می شود. با توجه به مطالب بیان شده، این پژوهش با هدف پیش بینی اضطراب جدایی دانش آموزان مقطع ابتدایی براساس مهارت های ارتباطی و سرمایه روانشناختی والدین و جو عاطفی خانواده انجام شد.

روش

روش پژوهش حاضر همبستگی می باشد.

جامعه آماری پژوهش را والدین و دانش آموزان مقطع ابتدایی ناحیه ۱ کرج در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۰۳ تشکیل دادند. حجم نمونه بر اساس نظر کلاین ۲۶۷ نفر انتخاب شد.

برای جمع آوری داده ها ابتدا به تعدادی از مدارس ناحیه ۱ شهر کرج مراجعه شد و بعد از تأیید مدیر مدرسه و توضیح درباره نحوه انجام و اهداف آن به دانش آموزان تحویل داده شد تا به والدین آنها نیز ارائه گردد. والدین و دانش آموزانی که تمایل به شرکت در پژوهش داشتند، ابتدا فرم رضایت آگاهانه را امضا و سپس پرسشنامه ها را تکمیل نمودند و پس از حدود یک هفته برای جمع آوری پرسشنامه ها مجدداً به مدارس مراجعه شد و تنها پرسشنامه هایی که به صورت کامل تکمیل شده بودند تحلیل شدند و موارد ناقص از تحلیل حذف گردید. داده های مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه نسخه والدین اضطراب جدایی هان و همکاران (۲۰۰۳)، پرسشنامه جو عاطفی خانواده هیل برن (۱۹۶۴)، پرسشنامه مهارت های ارتباطی کوپین دام (۲۰۰۴) و پرسشنامه سرمایه روانشناختی لوتانز (۲۰۰۷) گردآوری شد. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از نرم افزار SPSS۲۲ و AMOS۲۳ استفاده شد.

پرسشنامه نسخه والدین اضطراب جدایی^{۲۵} هان و همکاران (۲۰۰۳): مقیاس سنجش اضطراب جدایی توسط هان، هاجینلیان، ایسن، وندر و پینکاس^{۲۶} در سال ۲۰۰۳ ساخته شد. این مقیاس دارای دو فرم والد و کودک است که هر کدام با ۳۴ ماده، ابعاد خاص اضطراب جدایی دوران کودکی را بر اساس ملاک های تشخیصی متن تجدیدنظر شده چهارمین

^{۲۳} Chun, Dickson

^{۲۴} Yan, Zhou, Ansari

^{۲۵} Separation Anxiety Assessment Scale

^{۲۶} Hahn, Hajinlian, Eisen, Winder, Pincus

راهنمای تشخیصی و آماری اختلال های روانی^{۲۷} اندازه گیری می کند. چهار بُعد اصلی این ابزار ترس از تنها ماندن^{۲۸}، ترس از رهاشدن^{۲۹}، ترس از بیماری جسمی^{۳۰} و نگرانی درباره حوادث خطرناک^{۳۱} است. علاوه بر این، مقیاس سنجش اضطراب جدایی دو زیرمقیاس پژوهشی فراوانی حوادث خطرناک^{۳۲} و فهرست نشانه های امنیت^{۳۳} را نیز دربر می گیرد. داده های اولیه از اعتبار، روایی و کاربرد بالینی این مقیاس حمایت می کنند (هان و همکاران، ۲۰۰۳، ۲۰۰۵). این مقیاس توسط پژوهشگرانی از جمله هان و همکاران (۲۰۰۳) و مفرد، عبدالله و ابوسماح^{۳۴} (۲۰۰۹) در پژوهش های متعددی به کار گرفته شده است. در ایران در پژوهش طلایی زاده (۱۳۹۷) ضرایب آلفای کرونباخ نسخه کودک این ابزار برای نمره کل و زیرمقیاس های ترس از تنها بودن، ترس از رهاشدن، ترس از بیماری جسمی و نگرانی درباره حوادث خطرناک به ترتیب برابر با ۰/۹۴، ۰/۹۳، ۰/۹۰، ۰/۸۲، ۰/۸۳ به دست آمد. ویژگی های روان سنجی فرم والدین مقیاس سنجش اضطراب جدایی علاوه بر بررسی در فرهنگ های دیگر در ایران نیز آزمون و تأیید شد. در پژوهش فعلی برای بررسی پایایی آزمون از روش دو نیمه کردن استفاده شد که ضریب آن از ۰/۶۹ تا ۰/۷۳ بود. همچنین برای بررسی روایی آزمون، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای کل مقیاس ۰/۸۲ بدست آمد.

پرسشنامه جو عاطفی خانواده^{۳۵} هیل برن (۱۹۶۴): این مقیاس توسط هیل برن^{۳۶} (۱۹۶۴) به منظور سنجش میزان مهرورزی در ارتباطات فرزند- والدین ساخته شده است. این مقیاس ۵۹ گویه دارد. این پرسشنامه ۹ خرده مقیاس را در بر می گیرد که عبارت اند از: محبت، نوازش، تأیید کردن، تجربه های مشترک، هدیه دادن، تشویق، اعتماد و احساس امنیت. نحوه نمره گذاری براساس طیف لیکرت و از ۱ تا ۵ متغیر است. خیلی کم نمره (۱)، کم (۲)، در حد متوسط (۳)، زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵) تعلق خواهد گرفت و پرسشنامه سوال معکوس ندارد. در تحقیق هیل برن (۱۹۶۴) برای تعیین روایی همزمان این مقیاس از پرسشنامه مالکی (Afc) استفاده شده است که ضریب روایی پرسشنامه ۶۷ درصد به دست آمده، در پژوهش عسگری، صفر زاده و قاسمی مفرد (۱۳۹۰) برای بررسی همسانی درونی این مقیاس از روش های آلفای کرونباخ، تنصیف و گاتمن استفاده شد که به ترتیب ۳۳/۲ و ۳۳/۲ و ۹۵/۲ به دست آمد که نشان دهنده پایایی قابل قبول این مقیاس است. در پژوهش حاضر، میزان پایایی کل این ابزار براساس آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به دست آمد.

پرسشنامه مهارت های ارتباطی^{۳۷} کوپین دام (۲۰۰۴): این پرسشنامه را کوپین دام^{۳۸} در سال ۲۰۰۱ برای سنجش مهارت های ارتباطی در بزرگسالان ابداع کرده است و دارای ۳۴ عبارت است که مهارت های ارتباطی را توصیف می کنند. این پرسشنامه توسط جرابک در سال ۲۰۰۴ برای سنجش مهارت های ارتباطی والدین به کار گرفته شد. مهارت های ارتباطی

^{۲۷} Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition, Text Revision (DSM-IV-TR)

^{۲۸} fear of being alone

^{۲۹} fear of abandonment

^{۳۰} fear of physical illness

^{۳۱} worry about calamitous events

^{۳۲} frequency of calamitous events

^{۳۳} Safety Signals Index

^{۳۴} Mofrad, Abdullah, Abu Samah

^{۳۵} Family emotional atmosphere scale

^{۳۶} Hillbum

^{۳۷} Communication Skills scale

^{۳۸} Queendom

فرعی که در این مقیاس بررسی می‌شوند و شامل پنج مهارت گوش دادن^{۳۹}، توانایی دریافت و ارسال پیام^{۴۰}، بینش نسبت به فرایند ارتباط^{۴۱}، کنترل عاطفی^{۴۲} و ارتباط توأم با قاطعیت^{۴۳} هستند (گراچ و دارلنا^{۴۴}، ۱۹۹۹). اعتبار این پرسشنامه در ایران در پژوهش حسین چاری و فداکار (۱۳۸۵) با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای نمره کل آزمون برابر ۰/۷۱ گزارش شده است. در پژوهش فعلی، روایی و پایایی این مقیاس به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۱ محاسبه شد پرسشنامه سرمایه روانشناختی^{۴۵} لوتانز (۲۰۰۷): این پرسشنامه توسط لوتانز^{۴۶} در سال ۲۰۰۷ ساخته شد و شامل ۲۴ سوال و هر خرده مقیاس شامل ۶ گویه و آزمودنی به هر گویه در مقیاس ۶ درجه ای لیکرت (کاملاً موافقم نمره ۶ تا کاملاً مخالف نمره ۱) پاسخ می‌دهد. خرده مقیاس خودکارآمدی از طریق سوالات ۱-۶، خرده مقیاس امیدواری از طریق سوالات ۷-۱۲، خرده مقیاس تاب آوری از طریق سوالات ۱۳-۱۸، خرده مقیاس خوش بینی از طریق سوالات ۱۹-۲۴ سنجیده میشود. برای به دست آوردن نمره سرمایه روانشناختی، ابتدا نمره هر خرده مقیاس، به صورت جداگانه به دست می‌آید و سپس مجموع آنها به عنوان نمره کل سرمایه روانشناختی محسوب می‌شود. آلفای کرونباخ را برای خرده مقیاس‌های امید، تاب‌آوری، خودکارآمدی، خوشبینی و در نهایت برای کل مقیاس به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۷۱، ۰/۷۵، ۰/۷۴ و ۰/۸۸ گزارش کردند (لوتانز و همکاران، ۲۰۰۶). هنجاریابی داخلی توسط محسن آبادی، فتحی آشتیانی و احمدی زاده در سال ۱۴۰۰ انجام شد و همسانی درونی عوامل استخراج شده به روش آلفای کرونباخ از ۰/۸۵ تا ۰/۸۹ به دست آمد و اعتبار بازآزمایی پس از فاصله ۴ هفته‌گی تأیید شد (محسن آبادی، فتحی آشتیانی و احمدی زاده، ۱۴۰۰). در این پژوهش برای بررسی روایی آزمون، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای کل مقیاس ۰/۸۲ بدست آمد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از مدل یابی معادلات رگرسیونی ساختاری استفاده شد. این روش یکی از اصلی ترین روش‌های تجزیه و تحلیل ساختار داده‌های پیچیده و یکی از روش‌های بررسی روابط علت و معلولی است به معنی تجزیه و تحلیل متغیرهای مختلفی است که در یک ساختار مبتنی بر تئوری، تأثیرات همزمان متغیرها را با هم نشان می‌دهد. از طریق این روش می‌توان قابل قبول بودن مدل‌های نظری را در جامعه‌های خاص با استفاده از داده‌های همبستگی، غیر آزمایشی و آزمایشی آزمود. مدل یابی مدل‌های ساختاری تکنیک تحلیل چند متغیری بسیار کل و نیرومند از خانواده رگرسیون چند متغیری است که به پژوهشگر امکان می‌دهد مجموع‌های از معادلات رگرسیون را به طور همزمان مورد آزمون قرار دهد. مدل یابی یک رویکرد جامع برای آزمون فرضیه‌هایی درباره روابط متغیرهای مشاهده شده و مکنون است که گاه تحلیل ساختاری کواریانس یا مدل یابی علی نامیده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS^{۲۲} و Amos^{۲۳} استفاده شد.

^{۳۹} listening

^{۴۰} communication skills

^{۴۱} Insights into process communication

^{۴۲} emotional control

^{۴۳} Communication with determination

^{۴۴} Jerach, Durana

^{۴۵} Psychological capital questionnaire

^{۴۶} Luthans

یافته‌ها

نتایج نشان داد، از میان شرکت کنندگان حاضر در پژوهش ۱۴۲ نفر (۵۳/۱۸ درصد) والدین دانش آموزان پسر، ۱۲۵ نفر (۴۶/۸۲ درصد) والدین دانش آموزان دختر بودند که از این تعداد ۲۲۰ نفر (۸۲/۳۹ درصد) از شرکت کننده را مادران و ۴۷ نفر (۱۷/۶۰ درصد) را پدران تشکیل دادند. بیشترین گروه شرکت کنندگان کلاس پنجم با ۶۴ نفر (۲۳/۹۷ درصد) و کمترین گروه شرکت کنندگان کلاس اول با ۳۱ نفر (۱۱/۶۲ درصد) بودند. سن والدین به ترتیب از کم به زیاد در سنین بالای ۵۰ سال با ۲ نفر (۰/۷۴ درصد)، سنین ۲۰-۳۰ سال با ۱۴ نفر (۵/۲۴ درصد)، سنین ۳۰-۴۰ سال با ۱۶۰ نفر (۵۹/۹۳ درصد) و سنین ۴۰-۵۰ سال با ۹۱ نفر (۳۴/۰۸) و بیشترین تحصیلات در مقطع دیپلم با ۹۴ نفر (۳۵/۲۰)، لیسانس با ۹۲ نفر (۳۴/۴۵)، فوق دیپلم با ۴۸ نفر (۱۷/۹۷)، فوق لیسانس با ۲۷ نفر (۱۰/۱۱) و دکترا با ۶ نفر (۲/۲۴) بودند.

جدول ۱. یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش

متغیر	شاخص‌های توصیفی	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
اضطراب جدایی	۶۲/۲۵	۱۴/۲۴	۲۲	۱۰.۵	
مهارت‌های ارتباطی	۸۲/۳۲	۱۶/۷۰	۱۴	۱۵۰	
سرمایه روانشناختی	۱۳۵/۲۴	۲۳/۱۸	۶۵	۲۴۵	
جو عاطفی خانواده	۱۲۰/۴۶	۲۰/۵۵	۴۵	۱۹۰	

همان‌طور که در جدول شماره ۱، نشان داده شد، میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های آزمودنی‌ها در متغیر اضطراب جدایی به ترتیب ۶۲/۲۵ و ۱۴/۲۴، در متغیر مهارت‌های ارتباطی به ترتیب ۸۲/۳۲ و ۱۶/۷۰، در متغیر سرمایه روانشناختی به ترتیب ۱۳۵/۲۴، ۲۳/۱۸ و متغیر جو عاطفی خانواده به ترتیب ۱۲۰/۴۶ و ۲۰/۵۵ بود.

جدول ۲. ماتریس ضرایب همبستگی مربوط به متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶
اضطراب جدایی	۰/۴۱**	-				
مهارت‌های ارتباطی	۰/۲۴*	۰/۲۱*	-			
سرمایه روانشناختی	۰/۱۸*	۰/۲۰*	۰/۱۲*	-		
جو عاطفی خانواده	۰/۳۰**	۰/۱۶*	۰/۱۵*	۰/۰۸	-	

$$*p \leq 0/05 \quad **p \leq 0/01$$

همانطور که مندرجات جدول شماره ۲ نشان می دهد، به جزء ضریب همبستگی میان مهارت های ارتباطی و سرمایه روانشناختی که معنی دار نیست تمام ضرایب همبستگی به دست آمده برخی در سطوح $p < 0/05$ و برخی در سطح $p < 0/01$ معنی دار می باشند.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که بین اضطراب جدایی براساس مهارت های ارتباطی و سرمایه روانشناختی والدین و جو عاطفی خانواده در دانش آموزان مقطع ابتدایی رابطه وجود دارد. نتایج تحقیق با یافته های سیلگمن و همکاران (۲۰۰۰)، جان و دیکسون (۲۰۱۱) و یان و همکاران (۲۰۱۶) همسو می باشد.

مطابق با جدیدترین برآوردها میزان شیوع ۶ تا ۱۲ ماهه ی اختلال اضطراب اجتماعی در کودکان حدود ۴ درصد گزارش شده است. این میزان شیوع در بین نوجوانان ۱/۶ و در بین بزرگسالان ۰/۹ تا ۱/۹ درصد برآورد شده است (تیبث^{۴۷}، ۲۰۱۷). همسو با برخی آمارهای دیگر، اختلال اضطراب جدایی یکی از شایعترین اختلال های اضطرابی در دوران کودکی و نوجوانی است که شیوع آن در حدود ۶ تا ۱۸ درصد گزارش شده است (اسکرادر و گوردون^{۴۸}، ۲۰۰۲). این اختلال در کودکان و نوجوانان با مهارت های ارتباطی پایین والدین بیشتر دیده می شود و شیوع آن در خانواده های گسسته بیشتر از خانواده های سالم است. برخی ویژگی های اختلال اضطراب جدایی در سایر اختلال ها نیز دیده می شوند که برای تشخیص دقیق به ارزیابی کامل و تشخیص افتراقی این اختلال از دیگر اختلال ها نیاز است. از جمله اختلال هایی که ممکن است با این اختلال اشتباه گرفته شوند می توان به اختلال اضطراب فراگیر، اختلال وحشت زدگی، اختلال سلوک، اختلال اضطراب اجتماعی، اختلال استرس پس از سانحه، اختلال اضطراب بیماری، داغدیدگی، افسردگی و دوقطبی، اختلال نافرمانی مقابل های، روانپریشی و اختلال شخصیت اشاره کرد. شایع ترین اختلال های همبود با اختلال اضطراب جدایی، اختلال اضطراب فراگیر، اختلال هراس خاص و افسردگی هستند (انجمن روانپزشکی آمریکا، ۲۰۱۳).

با توجه به تاثیر مهم مهارت های ارتباطی، از جمله عوامل مهم در روند درمان اضطراب جدایی کودکان، نحوه تعامل والدین و دیگر اعضای خانواده است که بر نتیجه درمان کودک اثرگذار است. در این رویکرد والدین و خواهر و برادران کودک با اضطراب جدایی می توانند با یادگیری برخی اصول صحیح مهارت های ارتباطی با این کودکان به اصطلاح الگوهای رفتاری نادرست آنها کمک کنند.

^{۴۷} Thibaut

^{۴۸} Schroeder, Gordon

والدین برای کمک به فرزندان دارای اختلال اضطراب خود میتوانند از راهبردهای پیشنهادی مهارت‌های ارتباطی زیر استفاده کنند: (۱) برای کمک به فرزند خود به خصوص برای رفتن به مدرسه، یک برنامه ساختارمند ترتیب دهید و بر طبق آن عمل کنید؛ برای مثال صبحها کمی زودتر کودک را به مدرسه ببرید. برای کمک به شرایط فرزندان با معلم کودک قبل از ورود دیگر دانش آموزان صحبت کنید. قبل از زنگ مدرسه با کودک در حیاط مدرسه کمی نرمش و بازی کنید؛ (۲) فهرستی از افکار مثبت را برای کودک خود طراحی کنید و آنها را در دید کودک قرار دهید؛ (۳) برنامه‌های آموزشی فشرده خودداری کنید و بیشتر زمان کودک را به بازی‌های مناسب اختصاص دهید؛ (۴) با کودک خود در مواجهه با شرایط اضطرابی ابراز همدلی کنید و درباره شرایط دشواری که برای او پیش می‌آید نظر خود را بدهید؛ (۵) یکی از نکات مهم در زمینه اختلالات اضطرابی، پیشگیری از بروز آن است که والدین باید به این مسئله توجه کنند؛ (۶) نکته دیگر مداخله به هنگام برای جلوگیری از شدت یافتن و بدتر شدن علائم اختلال اضطراب جدایی در کودک است؛ (۷) خانواده باید با برنامه درمانی ارتباط خوبی برقرار کنند و سبک زندگی خود را با آن هماهنگ کنند؛ (۸) در صورت یکه والدین دارای هر نوع مسئله روان‌شناختی از جمله افسردگی، اضطراب یا موارد دیگر هستند لازم است که آنها نیز تحت درمان قرار گیرند؛ زیرا والدین نزدیکترین الگو برای فرزند خود هستند بنابراین سلامت روان آنها نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. به طور کلی حمایت صحیح والدین از کودک و نوجوان دارای اختلال اضطرابی نقش بسیار مهمی در بهبود وضعیت این افراد و هماهنگ شدن با این شرایط دارد. راهبردهای پیشنهادی زیر برای والدین طراحی شده‌اند.

یکی دیگر از متغیرهای مورد تایید در اختلال اضطراب جدایی، جو عاطفی خانواده است. دانش آموزان با اختلال اضطراب جدایی در ایجاد ارتباط بین افکار خود، احساسات و عمل خود با دشواری مواجه هستند لذا نیاز به راهکاری وجود دارد که ارتباط بین خانواده و جو عاطفی خانواده را حفظ کند و بازی درمانی یکی از راهکارهای بهبود عاطفه در خانواده است. در واقع، بازی درمانی راهی مناسب برای بروز هیجانات، پردازش هیجانات و تنظیم هیجانی در این کودکان است (محسن آبادی، فتحی آشتیانی و احمدی زاده، ۱۴۰۰). این روش درمانی در صورتی در درمان اختلال اضطراب جدایی به نتایج موفقیت آمیزی منجر می‌شود که توسط متخصص روانشناس کودک که در این زمینه تجربه کافی دارد، انجام شود. این پژوهش مانند سایر پژوهش‌ها دارای محدودیتهایی است که از جمله محدودیتهای می‌توان به انتخاب تنها یک منطقه از یک ناحیه در کرج اشاره کرد لذا نمیتوان داده‌های این پژوهش را به جامعه وسیع تعمیم داد. این پژوهش در مهرماه انجام شده است اختلال اضطراب در این ماه به علت ورود به محیط جدید اجتماعی بالاتر از سایر زمان‌ها است و لذا نمیتوان در همه زمان‌ها مقایسه کرد با توجه به محدودیتهای پژوهش پیشنهاد می‌گردد این پژوهش در مقاطع مختلف بر روی والدین و دانش آموزان با طیف سنی مختلف و مناطق شهری گوناگون نیز مورد بررسی قرار گیرد.

نتیجه گیری

اختلال اضطراب جدایی کودک یکی از شایعترین اختلالات رفتاری هیجانی در سنین کودکی است و به اقدامات پیشگیرانه و به هنگام نیاز دارد. حدی از اضطراب جدایی در دوره کودک جزئی از رشد طبیعی به شمار می‌آید؛ اما زمانی به عنوان اختلال شناخته می‌شود که حداقل ۴ نمود رفتاری اضطراب جدایی با تداوم در فرد زیر ۱۸ سال دیده شود. این اختلال با عوامل ژنتیکی، محیطی و خانوادگی و فرهنگی رابطه دارد. روش‌های مختلف درمان اختلال اضطراب جدایی کودک شامل

دارودرمانی جهت کاهش تاثیر عوامل ژنتیکی، خانواده درمانی با آموزش مهارت‌های ارتباطی به والدین و تاکید بر روی سرمایه روانشناختی والدین و اعتماد به نفس و حرمت نفس کودک بها دادن و جو عاطفی خانواده با بازی درمانی که هر یک با کمک تکنیک‌ها و تمرین‌های مختلف جهت بهبود اضطراب جدایی در کودکان اجرا می‌شوند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله پژوهشگران از افراد شرکت کننده در این پژوهش قدردانی می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان اظهار میدارند که تعارض منافع ندارند.

منابع

- حسین چاری، مسعود، دلاور پور، محمدآقا. (۱۳۸۵). آیا افراد کمرو فاقد مهارت‌های ارتباطی‌اند؟. روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی. ۳(۱۰)، ۱۲۳-۱۳۵.
- زندی پیام، آرش، داودی، ایران، مهربابی زاده هنرمند، مهنار. (۱۳۹۸). رابطه جو عاطفی خانواده و سلامت روان با اعتیاد به بازی‌های آنلاین. مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک. ۲۱(۱)، ۱۱۷-۱۲۵.
- طلایی نژاد، نعیمه. (۱۳۹۷). مقیاس سنجش اضطراب جدایی (فرم والدین): روش اجرا و نمره‌گذاری (نسخه فارسی). روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی. ۱۴(۵۵)، ۳۴۳-۳۴۶.
- عسگری، پرویز، صفرزاده، سحر، قاسمی مفرد، مریم. (۱۳۹۰). رابطه جو عاطفی خانواده و جهت‌گیری مذهبی با گرایش به اعتیاد. مطالعات اسلام و روانشناسی ۵(۸)، ۷-۲۶.
- معین، زهرا، حجازی، مسعود، مروتی، زکراه، اروجی، محمدرضا. (۱۳۹۹). بررسی ارتباط جو عاطفی خانواده و تفکر انتقادی با حل مسئله خلاق در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زنجان. پژوهش در آموزش علوم پزشکی. ۱۲(۱): ۱۴-۲۳.
- محسن آبادی، حمید، فتحی آشتیانی، علی، احمدی زاده، محمد جواد. (۱۴۰۱). بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی پرسشنامه سرمایه روانشناختی-۲۴ (PCQ-۲۴) در یک واحد نظامی. طب نظامی. ۲۳(۹)، ۷۳۸-۷۴۹.
- American Psychiatric Association. (۲۰۱۳). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-۵®). American Psychiatric Pub; May ۲۲.
- Brand, S., Wilhelm, F.H., Kossowsky, J., Holsboer-Trachsler, E., Schneider, S. (۲۰۱۱). Children suffering from separation anxiety disorder (SAD) show increased HPA axis activity compared to healthy controls. Journal of Psychiatric Research, ۴۵(۴), ۴۵۲-۴۵۹. doi: 10.1016/j.jpsychires.2010.08.014.
- Bhatia, M.S., Goyal, A. (۲۰۱۸). Anxiety disorders in children and adolescents: Need for early detection. Journal of postgraduate medicine. Apr; ۶۴(۲):۷۵.
- Banani, M., Borjali, M., Amini, N., khodabandeh, F., khodabandeh, F. (۲۰۱۷). Comparison of the Emotional Atmosphere of Family between Children with Anxiety Disorders and Normal Children. Preschool and Elementary School Studies. ۳(۹): ۹۹-۱۲۴. doi: 10.22054/soece.2020.37133,1187.
- Carter, J.W., Youssef-Morgan, C. (۲۰۲۲). Psychological capital development effectiveness of face-to-face, online, and micro-learning interventions. Educ Inf Technol. ۲۷:۶۵۳-۷۵. doi: 10.1007/s10639-021-10824-5.
- Chun, H., Dickson, G. (۲۰۱۱). A Pschoeolgal Model of Acadmic performance among hispanisadolescents. Journal youth adolesents, ۴۰(۶), ۱۵۸۱-۱۵۹۴.
- Carmassi, C., Gesi, C., Massimetti, E., Shear, M.K., Dell'Osso, L. (۲۰۱۵). Separation anxiety disorder in the DSM-۵ era. Journal of Psychopatology. ۱; ۲۱:۳۶۵-۷۱.
- Eisen, A.R., Schaefer, C.E. (۲۰۰۷). Separation anxiety in children and adolescents: An individualized approach to assessment and treatment. New York: Guilford Press.

- detect specific anxiety disorders among clinically anxious children. *Psychol Assess.* ۳۱(۸):۱۰۰۶-۱۰۱۸. doi: ۱۰.۱۰۳۷/pas.۰۰۰۷۰۰.
- Shear, K., Jin, R., Ruscio, A.M., Walters, E.E., Kessler, R.C. (۲۰۰۶). Prevalence and correlates of estimated DSM-IV child and adult separation anxiety disorder in the national comorbidity survey replication. *American Journal of Psychiatry.* ۱۶۳:۱۰۷۴-۱۰۸۳.
  - Strawn, J.R., Lu, L., Peris, T.S., Levine, A., Walkup, J.T. (۲۰۲۱). Research Review: Pediatric anxiety disorders - what have we learnt in the last ۱۰ years? *J Child Psychol Psychiatry.* ۶۲(۲):۱۱۴-۱۳۹. doi: ۱۰.۱۱۱۱/jcpp.۱۳۲۶۲. Epub ۲۰۲۰ Jun ۵. PMID: ۳۲۵۰۰۵۳۷; PMCID: PMC۷۷۱۸۳۲۳.
  - Sumalrot, T., Suwanwong, C., Pimthong, S., Surakarn, A., Chiangkhong, A., Khunakorncharatphong, A. (۲۰۲۳). The development and effectiveness of web-based psychological capital intervention on the mental well-being of tourism workers during the COVID-۱۹ pandemic. *BMC Psychol.* ۲۸;۱۱(۱):۱۳۸. doi: ۱۰.۱۱۸۶/s۴۰۳۰۹-۰۲۳-۰۱۱۸۹-۰.
  - Seligman, M.E.P., Csikszentmihalyi, M. (۲۰۰۰). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, ۵۵, ۵: ۱۴.
  - Shahriari Shaghghi, Z., Ghanbaripanah, A., Tajalli, P. (۲۰۲۰). Modeling the Effect of Family Atmosphere, School Atmosphere, and Social Support on Aggressiveness and Addiction Preparedness Among Students: The Mediating Role of Extroversion. *J Research Health.* ۱۰ (۶): ۳۶۵-۳۷۴
URL: <http://jrh.gmu.ac.ir/article-۱-۱۷۶۶-en.html>
  - Shahmardi, S., Pourebrahim, T., and Bagher Hoobi, M. B. (۲۰۲۲). The Role of Family Emotional Atmosphere and Attachment Styles in Alexithymia of Married People. *Journal of Client-Centered Nursing Care*, ۸(۴), pp. ۲۷۳-۲۸۰. <https://doi.org/۱۰.۳۲۵۹۸/JCCNC.۸.۴.۴۴۹.۱>.
  - Shi, Y., Tang, Z., Gan, Z., Hu, M., Liu, Y. (۲۰۲۳). Association Between Family Atmosphere and Internet Addiction Among Adolescents: The Mediating Role of Self-Esteem and Negative Emotions. *Int J Public Health.* ۲۰۲۳ Jun ۲۶; ۶۸:۱۶۰۵۶۰۹. doi: ۱۰.۳۳۸۹/ijph.۲۰۲۳,۱۶۰۵۶۰۹.
  - Schroeder, C.S., Gordon, B.N. (۲۰۰۲). Assessment and treatment of childhood problems: A clinician's guide. Guilford Press.
  - Thibaut, F. (۲۰۱۷). Anxiety disorders: a review of current literature. *Dialogues in clinical neuroscience.* Jun; ۱۹(۲):۸۷.
  - Yan, N., Zhou, N. & Ansari, A. (۲۰۱۶). Maternal depression and children's cognitive and socio-emotional development at first grade: the moderating role of classroom emotional climate. *Journal of Child and Family Studies*, ۲۵(۷), ۶۷-۹۰.

